

Neromanticus of toch niet?

Een onderzoek over Nero en zijn romantische relaties in de werken van Suetonius en Tacitus

Radboud Universiteit Nijmegen

Naam: Tessa Poelen

Studentnummer: s4578309

Begeleider: Lien Foubert

Inleverdatum: 15 maart 2020

Tweede Versie

Inhoud

Inleiding.....	2
Hoofdstuk 1: Een perverse tiran: Suetonius over de relaties van Nero.....	7
Hoofdstuk 2: Nero gedomineerd: Tacitus over de relaties van Nero.....	15
2.1: Boek 13.....	15
2.2: Boek 14.....	19
2.3: Boek 15.....	34
2.4: Boek 16.....	36
Conclusie.....	40
Bibliografie.....	42

Inleiding

Als je vandaag de dag over de Romeinse keizer Nero hoort, heeft men direct de associatie van een slechte keizer. Meteen komen er allerlei verschillende verhalen boven, over Nero die zijn vrouw heeft doodgeschoten, of de stad in brand heeft gestoken, of met zijn moeder naar bed is geweest en haar vervolgens heeft vermoord. Dit roept echter de vraag op hoe wij tot deze mening van Nero als slechte keizer zijn gekomen. Ook in de antieke wereld zijn mensen negatief geweest over Nero. Dit weten we uit de werken van de schrijvers. Zij behoorden meestal tot de elite. Toch worden er in de werken van deze schrijvers ook mensen genoemd die vonden dat hij een goede keizer was, vooral het 'gewone volk'. Door middel van dit onderzoek wordt de vraag behandeld waarom wij zelfs nu nog dit beeld hebben van Nero, door te kijken naar wat deze schrijvers hebben geschreven over hem, en hoe zij dit hebben bedacht.

In deze scriptie zal worden gekeken naar Nero vanuit de invalshoek van zijn romantische en seksuele relaties, en daarbij ook hoe *gender* hierop kan worden toegepast. Deze onderwerpen zijn namelijk ook in de huidige samenleving nog erg belangrijk, en de laatste tijd zijn er veel ontwikkelingen geweest op het gebied van *gender* en seksualiteit. *Gender* wordt steeds belangrijker in onze samenleving, en er komen steeds nieuwe discussies op, bijvoorbeeld over het verkopen van kinderspeelgoed gericht op een bepaald geslacht.

De onderzoeksvraag die wordt behandeld in deze scriptie is: Hoe worden de romantische en seksuele relaties van Nero door de antieke auteurs Tacitus en Suetonius neergezet? En hoe hebben deze beschrijvingen bijgedragen aan zijn algehele beeldvorming?

Status Quaestionis

Er zijn veel verschillende onderzoeken gedaan over de keizers van Rome en het keizerschap in het algemeen, bijvoorbeeld algehele geschiedenissen van de Romeinse keizertijd, of onderzoeken die met keizers in het algemeen te maken hebben zonder dat daar een bepaalde nuance aan vast zit. Ook zijn er veel werken over Nero in het algemeen. Zij hebben zich niet toegespitst op een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld de biografie van Champlin (2005), Malitz (2005), of de werken van Griffin (2013) en Levick. Er zijn wel artikelen die gaan over de relaties van Nero, maar deze gaan meestal over slechts één van de relaties, bijvoorbeeld Barrett (1996) over Agrippina. Er is nog niets verschenen wat de relaties van Nero met verschillende mensen met elkaar vergelijkt, en al helemaal niet met een vergelijking tussen twee verschillende auteurs uit de oudheid. In deze scriptie zullen deze vergelijkingen tussen de relaties en de auteurs wel worden gemaakt.

Onderzoeksmethode

Verschillende antieke auteurs hebben over Nero geschreven, waaronder Suetonius en Tacitus, maar ook Cassius Dio en een onbekende auteur die een tragedie over Nero's vrouw Octavia heeft geschreven. Aangezien in deze scriptie een discoursanalyse zal worden toegepast, is ervoor gekozen de bronnen te beperken in genre en taal om een vergelijking te vergemakkelijken. In dit onderzoek wordt vooral gebruik gemaakt van Suetonius en Tacitus, omdat zij allebei prozawerken hebben geschreven in het Latijn. Een tragedie is interessant, maar moeilijk met deze werken te vergelijken, omdat het hier om een heel andere tekstvorm gaat. Ook het werk van Cassius Dio, *Ρωμαϊκή Ιστορία*, hoewel het om hetzelfde soort genre gaat als het werk van Tacitus, is moeilijker te vergelijken met die van Suetonius en Tacitus omdat het in het Grieks is. Daarom zijn de bronnen die in deze scriptie worden gebruikt de *De Vita Caesarum* van Suetonius en de *Annales* van Tacitus.

In deze scriptie zullen verschillende concepten naar voren komen, die vooral met *gender* en seksualiteit te maken hebben, zowel nu als in het verleden. Het is daarom belangrijk om eerst deze concepten uit te leggen voordat hier dieper op in wordt gegaan.

Het concept van *gender* zoals we dat vandaag de dag zien is relatief nieuw, maar het woord wordt al veel langer gebruikt.¹ Vroeger, tot ongeveer 1970, werd *gender* gelijkgesteld met sekse, maar tegenwoordig is er een scheiding tussen de twee. *Gender* verwijst naar de sociaal-culturele aspecten van hoe er met een man of vrouw wordt omgegaan in de samenleving en welke 'regels' daaraan vast zitten, terwijl sekse puur gaat over het biologische geslacht.² Het concept van *gender* is gelinkt aan een theorie van *patriarchy*. Onderzoekers hebben erop gewezen dat in patriarchale samenlevingen de ideeën over *gender* gebaseerd zijn op de premisse dat mannen dominant zijn aan vrouwen. In dit soort samenlevingen wordt gedacht dat verschillen in *gender* natuurlijk zijn en niet kunnen veranderen. Deze visie wordt echter ontkracht door het feit dat *gender* en sekse verschillend zijn, omdat sekse gaat over het lichamelijke en *gender* over een gedrag dat aan een bepaald geslacht wordt gekoppeld. Dit wordt aangeleerd en door de cultuur geconstrueerd.³

Ook in de Romeinse tijd is *gender* belangrijk geweest in de samenleving. In de Romeinse wereld was er een duidelijke scheiding tussen het mannelijke en het vrouwelijke, en voor mannen was het daarom belangrijk om aan te tonen dat zij mannelijk waren.

Vrouwelijke deugden in de Romeinse tijd waren vooral kuisheid, bescheidenheid, en gehoorzaamheid aan hun mannen, terwijl de mannen zelf vooral deugden moesten aanhouden die te maken hadden met oorlog en politiek, zoals moed en zelfbeheersing.⁴ Hoewel de Romeinse

1 Bradley (2007), p. 14.

2 Bradley (2007), p. 15.

3 Bradley (2007), pp. 16-17.

4 Hemelrijk (2004), p. 188.

samenleving gedurende de tijd veranderde, bleven deze deugden altijd belangrijk. Ook werden de mannelijke deugden als superieur beschouwd tegenover vrouwelijke deugden, en werden vrouwen gezien als wezens die te zwak waren om de mannelijke deugden zelf te bezitten. Het ergst wat een man kon gebeuren was om met een vrouw vergeleken te worden.⁵ Als een vrouw met een man werd gekeken, bijvoorbeeld doordat zij de deugd *virtus* zou bezitten, werd dit echter als zeer deugdzaam beschouwd. Toch kon het vergelijken van een vrouw met een man haar reputatie schaden, vooral als dit betekende dat zij haar vrouwelijke deugden niet uit zou oefenen.⁶

Hoewel de deugden van mannelijkheid in de hele Romeinse tijd altijd belangrijk bleven, zijn deze door de tijd heen wel ontwikkeld en veranderd. Nero leefde natuurlijk in de eerste eeuw na Christus tijdens de Romeinse keizertijd, maar het is toch belangrijk om eerst te kijken hoe mannelijkheid zich heeft voorgedaan in de Republiek. Omdat Nero niet lang na het eind van de Republiek leefde, zijn de principes van de Republiek in deze tijd nog steeds relevant.

In het vroege Latijn, met name in de tijd van de Republiek voor Marius, was de voornaamste betekenis van mannelijkheid, *virtus*, 'moed'.⁷ Deze betekenis, die vooral betrekking had op een militaire context, bestond uit twee delen, namelijk een agressieve soort moed, waarbij men actief aanviel in de strijd, en een passieve soort, waarbij men standvastig bleef ook wanneer er gevaar dreigde. Hoewel de laatste soort redelijk vaak werd gebruikt, was de eerste toch wel de meest voorkomende betekenis in die tijd.⁸ Mannelijkheid werd dus met name gebruikt voor situaties in de oorlog.

In de tijd van Marius kwam er een tweede betekenis aan mannelijkheid, naast de militaire kant. Deze was sterk beïnvloed door de Griekse cultuur, en had bijvoorbeeld te maken met hoe men at en dronk, liefhad, en welke literatuur men las.⁹ Hoewel deze aspecten vooral in de privésfeer heersten, uitte 'Helleense' mannelijkheid zich bij de Romeinen met name in het publieke spreken.¹⁰ De van oorsprong Romeinse betekenis van mannelijkheid had dus met name te maken met dapperheid in de oorlog en in gevechten, terwijl de nieuwe, door de Grieken beïnvloedde manier vooral ethisch was, wat sterk doet denken aan het Griekse woord voor *virtus*, ἀρετή, dat een ethische betekenis had.¹¹

5 Hemelrijk (2004), p. 189.

6 Hemelrijk (2004), p. 191-192.

7 McDonnell (2006), p. 12.

8 McDonnell (2006), p. 62-63.

9 McDonnell (2006), p. 259.

10 McDonnell (2006), p. 275.

11 McDonnell (2006), p. 289.

Cicero bracht uiteindelijk een nieuwe betekenis aan *virtus*. De "Griekse" vorm had niet meer alleen te maken met welsprekendheid, maar meer met een algemene vorm van ethische uitmuntendheid.¹²

In de keizertijd sloeg de betekenis van mannelijkheid om. Het was niet langer nodig om een grote militaire macht uit te oefenen en mannelijkheid en moed te laten zien op het slagveld. Dit kwam vooral door Augustus, die zorgde voor de Pax Romana, waardoor er niet meer zoveel oorlog gevoerd hoefde te worden. De militaire vorm van mannelijkheid werd dus zelden nog gebruikt door de leden van het Julisch-Claudische huis.¹³ In plaats daarvan kreeg mannelijkheid vooral de ethische component die Cicero eraan had toegevoegd.¹⁴

Ook was de blik op *gender* belangrijk voor de Romeinse visie op seksuele relaties. Een 'echte' man kon namelijk, als hij zijn status wilde behouden, alleen een seksuele relatie hebben met iemand die beneden hem stond, zoals een vrouw of een man van een lagere stand, bijvoorbeeld een slaaf.¹⁵ Daarnaast moest hij een actieve rol hebben, om zijn mannelijke deugden in stand te houden.¹⁶

Deze scriptie zal bestaan uit twee hoofdstukken, die elk over één auteur gaan.

Het eerste hoofdstuk zal gaan over *De Vita Caesarum* van Suetonius. In dit hoofdstuk wordt boek 6, het boek dat focust op Nero, grondig bestudeerd, en worden hieruit conclusies getrokken met betrekking tot de onderzoeksvraag. Het boek zal systematisch worden bestudeerd, waarbij de focus wordt gelegd op de passages over Nero en zijn relaties. Er wordt zowel gelet op de inhoud van wat er beschreven wordt, als de manier waarop dit wordt beschreven, bijvoorbeeld met betrekking tot woordgebruik of de structuur van de tekst. Hieruit worden uiteindelijk conclusies getrokken waardoor er een overzicht ontstaat van het werk van Suetonius met betrekking tot Nero's relaties, en de manier waarop Suetonius zijn mening over de keizer laat doorschemeren.

Het tweede hoofdstuk zal gaan over het werk van Tacitus, de *Annales*. In dit hoofdstuk worden de vier boeken besproken die over Nero gaan, namelijk boeken 13, 14, 15, en 16. Ook deze boeken zullen op dezelfde manier worden onderzocht als het werk van Suetonius, namelijk met de focus op zowel de inhoud als de manier waarop dit wordt weergegeven in het werk, om zo de mening van de schrijver te onderzoeken en te achterhalen op welke manier hij de mening van de lezer over Nero beïnvloedt.

Hierna volgt er nog een conclusie met daarin een oordeel over hoe de twee schrijvers Nero neerzetten, en op welke manier zij de lezer ervan willen overtuigen dat dit de juiste manier is om

12 McDonnell (2006), p. 347.

13 McDonnell (2006), p. 387.

14 McDonnell (2006), p. 386.

15 Vout (2007), p. 18.

16 Vout (2007), p. 18.

naar Nero te kijken. De twee werken worden vergeleken, en uiteindelijk wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

Een perverse tiran Suetonius over de relaties van Nero

Een van de belangrijkste bronnen voor de Romeinse keizertijd zijn de keizersbiografieën van Gaius Suetonius Tranquillus. Zijn *De Vita Caesarum* gaat over de periode van Julius Caesar tot en met de heerschappij van keizer Domitianus. Onderzoekers hebben meerdere malen aangetoond dat Suetonius vooral is geïnteresseerd in roddels en 'sappige' details, en hij heeft meestal ook duidelijk een mening over de personen waar hij over schrijft en hun daden.¹⁷ Natuurlijk wil Suetonius ook Nero op een bepaalde manier neerzetten, en als schrijver heeft hij daar alle middelen toe.

Hij begint zijn hoofdstuk over Nero met een algemene introductie waarin hij zijn voorouders en familie beschrijft, en de verschillende eigenschappen die aan deze personen worden toegeschreven. Vervolgens behandelt Suetonius de positieve kanten van Nero's heerschappij. Na dit relatief korte stuk begint hij een lange passage over de slechte kanten, waarbij hij ook Nero's persoonlijkheid te schande maakt. Hij beëindigt dit stuk met de beschrijving van Nero's dood, en ten slotte vat hij de belangrijkste karaktertrekken en eigenschappen van Nero samen.

In de passage over Nero's positieve kanten beschrijft hij netjes hoe Nero met Octavia getrouwd is. Hij gebruikt hierbij de woorden *duxit uxorem Octaviam*¹⁸, wat simpel vertaald kan worden met 'hij trouwde met Octavia'. Dit lijkt een juridische term te zijn, die een net huwelijk aangeeft.¹⁹ Met deze korte verzameling woorden lijkt Suetonius dus niet veel over het huwelijk tussen Nero en Octavia te zeggen, maar misschien zegt hij net door niks te zeggen erg veel: hij vindt het huwelijk niet schandelijk en lijkt er geen probleem mee te hebben. Als hij dat wel had, zou hij er waarschijnlijk wel over uitweiden waarom dit een slecht of schandelijk huwelijk was, zoals Suetonius dat wel doet bij verschillende andere relaties die later aan bod komen. Ook het feit dat dit huwelijk vermeld staat in het tekstdeel over de goede eigenschappen en daden van Nero maakt duidelijk dat dit huwelijk voor Suetonius geen schande is.

Caput 20 leidt Suetonius in met de informatie dat hij voorheen over de daden van Nero sprak die prijzenswaardig zijn, maar nu wil beginnen met het beschrijven van de schandelijke en zelfs criminele daden (*a probris ac sceleribus*²⁰).

De eerste noemenswaardige relatie waar Suetonius over spreekt in dit stuk is die tussen Nero en Sporus in caput 28. Hij zegt hier het volgende over:

17 Voor meer informatie over de werkwijze van Suetonius wat betreft de beschrijving van het leven van Nero, zie ook het werk van Schulz (2019).

18 Suet. *Leven van Nero* 7.

19 Lewis and Short, s.v. *duco*.

20 Suet. *Leven van Nero* 19.

Puerum Sporum exsectis testibus etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus cum dote et flammeo per sollemnia nuptiarum celeberrimo officio deductum ad se pro uxore habuit; exstatque cuiusdam non inscitus iocus bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem. Hunc Sporum, Augustarum ornamentis excultum lecticaque vectum, et circa conventus mercatusque Graeciae ac mox Romae circa Sigillaria comitatus est identidem exosculam.²¹

Hij heeft zelfs een poging gedaan de knaap Sporus, nadat hij hem had laten ontmannen, een geslachtsverandering te doen ondergaan. Tijdens een bruiloftsfeest met alles wat daarbij hoort, zoals een bruidsschat en het oranjebruidskleed, voerde hij hem naar zijn huis en behandelde hem als zijn echtgenote. Bekend is nog de niet ongeestige opmerking die iemand daarbij gemaakt heeft: 'Wat een zegen had het voor het mensdom kunnen zijn als Domitius senior zo'n echtgenote had gehad!' Hij hield deze Sporus, gekleed in de gewaden van de keizerinnen en gedragen in een draagkoets, altijd aan zijn zijde bij zijn bezoeken aan de arrondissementen en marktplaatsen van Griekenland, later ook in Rome op de Beeldjesmarkt, en hij kustte hem herhaalde malen innig.²²

Het is meteen al duidelijk dat Suetonius veel te vertellen heeft over deze relatie. Waar hij bij de beschrijving van het huwelijk tussen Nero en Octavia maar drie woorden gebruikte, maakt hij hier een hele uitweiding over de relatie tussen Nero en Sporus. Het is duidelijk dat Suetonius geen respect heeft voor deze relatie. Herhaaldelijk benoemt hij dat Nero Sporus als vrouw wilde, en hem ook zo behandelde. Hierin ging Nero volgens hem zelfs zo ver dat hij Sporus castreerde. Het is natuurlijk al schandelijk in de Romeinse cultuur, waar mannelijkheid zo belangrijk is, om een man als een vrouw of als vrouwelijk te beschouwen,²³ maar om hem ook zijn 'mannelijkheid' af te nemen gaat al helemaal ver. Door er ook nog eens het 'grapje' bij te vermelden over Nero's vader, komt er nog eens extra de nadruk op hoe belachelijk Suetonius Nero's handelingen tegenover Sporus vindt. Ook zou Sporus op Nero's overleden vrouw Poppaea hebben geleken,²⁴ waar de woorden *pro uxore* ook aan doen denken. Dit wijst er nog eens op dat Sporus als vrouw werd gezien en behandeld.

21 Suet. *Leven van Nero* 28.

22 Alle vertalingen van Suetonius zijn van Den Hengst (2018).

23 Hemelrijk (2004), p. 189.

24 Bradley (1978), p. 161.

Het is ook opvallend dat Suetonius het woord *augustarum* gebruikt om Sporus te beschrijven. Nero kleedt hem als een keizerin. Dit is weer een verwijzing naar het feit dat Sporus als vrouw wordt behandeld door Nero, maar die ziet hem dus ook als keizerin. Dit roept het gevoel op dat Sporus eerder als echte keizerin wordt beschouwd dan Nero's legitieme vrouwen. Ook doet het woord natuurlijk denken aan Augustus, en is het wellicht een manier van Suetonius om Nero met Augustus te vergelijken. Augustus werd door de meesten gezien als een goede keizer, en Nero maakt zijn naam als keizer en afstammeling van Augustus te schande met een gecasteerde jongeman die wordt behandeld als een vrouw. Daarbij wordt Sporus als een soort acteur of een kunstwerk versierd, wat erop wijst dat Sporus niet als een normaal persoon wordt behandeld.²⁵

Tot slot is er nog een laatste sneer naar de relatie, doordat Suetonius de woorden *per sollemnia nuptiarum* gebruikt. Volgens hem voltrok Nero zijn huwelijk volgens de juridische procedures, waardoor het dus een officieel huwelijk zou zijn. In Rome was het echter alleen mogelijk om een huwelijk te sluiten tussen een man en een vrouw, en niet tussen twee mannen.²⁶ Een juridische procedure is dus niet mogelijk in dit huwelijk, en Nero's oplossing om Sporus dan maar een vrouw te maken wordt daarom door Suetonius nog belachelijker gemaakt. Een huwelijk tussen twee mannen was daarnaast een verdraaiing van de Griekse pederastie,²⁷ waardoor Nero's verdorvenheid nogmaals wordt benadrukt, voornamelijk omdat hij zijn relatie in een legitiem Romeins kader probeert te forceren.²⁸

Bijna in één adem met de voorafgaande beschrijving van de relatie tussen Nero en Sporus, vertelt Suetonius verder over de relatie tussen Nero en zijn moeder Agrippina:

*Nam matris concubitum appetisse et ab obtrectatoribus eius, ne ferox atque impotens mulier et hoc genere gratiae praevaleret, deterritum nemo dubitavit, utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinae simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quotiens lectica cum matre veheretur, libidinum incestum ac maculis vestis proditum affirmant.*²⁹

Wat zijn moeder aangaat: niemand twijfelde eraan dat hij zich met haar heeft willen verenigen en dat haar tegenstanders hebben weten te verhinderen dat deze vrouw met haar onstuitbare heerszucht ook op deze manier haar invloed op hem zou doen gelden. Het bewijs werd geleverd toen hij een prostituee die volgens de geruchten

25 Vout (2007), p. 152.

26 Voor meer informatie over het Romeinse huwelijk, zie Treggiari (1991).

27 Vout (2007), p. 137-138.

28 Vout (2007), p. 157.

29 Suet. *Leven van Nero* 28.

sprekend op Agrippina leek onder zijn concubines opnam. Men verzekert zelfs dat hij zich al voor die tijd, telkens als hij een rijtoer maakte met zijn moeder, aan zijn incestueuze hartstocht had overgegeven, wat door vlekken op zijn kleding verraden werd.

Door deze passage direct achter de beschrijving van de relatie met Sporus te zetten, linkt Suetonius ze aan elkaar en maakt er bijna een geheel van. De relaties zijn allebei schandelijk, maar die met Agrippina nog net iets meer dan die met Sporus.

Opvallend in de taal van Suetonius is dat hij het woord *appetisse* gebruikt. Dit woord betekent over het algemeen verlangen of begeren, zoals het ook in deze context gebruikt wordt, maar het kan ook de betekenis hebben van aanvallen.³⁰ Dit versterkt het idee van de slechtheid van deze relatie. Het is bijzonder dat verschillende bronnen het er niet over eens zijn of Agrippina of Nero het initiatief heeft genomen in deze relatie. De meeste antieke schrijvers, zoals Cassius Dio en Tacitus, vertellen dat het Agrippina was, en Suetonius is een van de weinige die Nero als aanstichter noemt.³¹ Wellicht is dit om het beeld van Nero als een perverse tiran compleet te maken.

Ook opvallend is het gebruik van het woord *obtrektoribus*. Hoewel dit gewoon vijanden kan betekenen, zoals het hier vertaald is, is er ook de betekenis van mensen die jaloers zijn. Dit is een bijzondere suggestie voor de vijanden van Agrippina, maar of dit ook de bedoeling was van Suetonius is niet zeker. Het is namelijk niet logisch is dat de vijanden van Agrippina jaloers zijn op de relatie tussen haar en Nero, tenzij ze jaloers zijn op de macht die het oplevert. Ook zijn er aanwijzingen, zoals bij Tacitus, dat *obtrektoribus* op Acte slaat, die tegen een relatie tussen Nero en Agrippina was. Het meervoud is hier dan gebruikt om Acte als groter en belangrijker neer te zetten dan zij eigenlijk is.³²

Hoewel het overduidelijk blijkt uit de context dat Suetonius deze relatie tussen Agrippina en Nero zeer schandelijk vindt, wordt dit nog eens bevestigd door het gebruik van bepaalde woorden zoals *libidinum*. Dit woord heeft een zeer negatieve lading, en is een manier om de schandelijke lusten van iemand te beschrijven.³³ Het gevoel dat dit woord oproept is zeker niet dat van een romantische of nette relatie, maar van een relatie puur gebaseerd op lusten en seks. Dit versterkt dus nog eens extra hoe schandelijk deze relatie is volgens Suetonius.

In het stukje tekst na de beschrijving van Agrippina vertelt Suetonius over een soort spel dat Nero graag speelde, waar hij zichzelf omhulde met de huid van een wild dier, waarna hij de

30 Lewis and Short, s.v. *appeto*.

31 Bradley (1978), p. 163.

32 Bradley (1978), p. 163.

33 Lewis and Short, s.v. *libidinor*.

geslachtsdelen van vastgebonden mannen en vrouwen aanviel. Wat er daarna gebeurde, beschrijft Suetonius als volgt:

*...conficeretur a Doryphoro liberto; cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit, voces quoque et heulatus vim patientium virginum imitatus.*³⁴

...door zijn vrijgelatene Doryphorus te worden afgewerkt. Aan hem gaf hij zich als vrouw ten huwelijk, precies zoals hij zelf Sporus tot vrouw had genoemd, waarbij hij ook de kreten en het geseun van maagden die met geweld genomen worden imiteerde.

Doryphorus is een bijzonder figuur in het leven van Nero. Er zijn veel aanwijzingen dat hij een daadwerkelijk historisch figuur is, hoewel Suetonius hem waarschijnlijk heeft verward met Pythagoras, die in het werk van Suetonius niet voorkomt, maar bij Tacitus wel uitvoerig wordt beschreven.³⁵

Het woord *conficeretur* is hier dubbelzinnig gebruikt. Het heeft in eerste instantie de betekenis van het afmaken van een handeling, en in dit geval bracht Doryphorus een eind aan de handelingen van Nero in zijn 'spel'. De andere betekenis is dat hij Nero tot zijn 'eind' bracht, ook in seksuele zin. Dit kan worden vergeleken met het Engelse *to finish*, wat dezelfde betekenissen kan hebben.

Weer wordt hier Sporus genoemd, een jongen die Suetonius er vaak bij lijkt te halen. Ditmaal vergelijkt Suetonius de relatie tussen Sporus en Nero met die van Doryphorus en Nero. Deze relaties zijn spiegelbeelden van elkaar: in de relatie met Sporus had Nero de rol van man en Sporus die van de vrouw, maar in de relatie met Doryphorus waren de rollen omgedraaid, en speelde Nero de rol van de vrouw.

Denupsit draagt ook de betekenis van een schandelijk huwelijk, bijvoorbeeld als iemand trouwt met een persoon beneden hun sociale stand.³⁶ Het gebruik van dit woord toont al aan hoe Suetonius tegen dit huwelijk aan kijkt: het is een nephuwelijk dat belachelijk gemaakt moet worden, en zeker geen huwelijk dat een Romeinse keizer zou moeten hebben. In de beschrijving van de relatie met Sporus was het al duidelijk dat het schandelijk was van Nero om met een jongen te trouwen die hij als vrouw behandelde, maar dat Nero nu zelf de rol van de vrouw speelt is al helemaal schandelijk, volgens Suetonius. Het benoemen dat Nero de kreten van maagden nadeed

34 Suet. *Leven van Nero* 29.

35 Bradley (1978), pp. 164-165.

36 Lewis and Short, s.v. *denubo*.

doet hier nog eens een schepje bovenop. Ook het woord *patientium* geeft een extra dimensie aan het fragment: het geeft aan dat Nero hier passief is in de seksuele relatie, wat er in de Romeinse visie op wees dat hij zich niet als een echte man gedroeg.³⁷

Gedurende caput 31, 32, en 33 vertelt Suetonius hierna niet veel meer over Nero's romantische of seksuele relaties, maar beschrijft hij verder hoe Nero zijn verschillende familieleden ombracht. Die doodde bijvoorbeeld zijn geadopteerde broer Britannicus door het gebruik van gif, en probeerde uiteindelijk zelfs zijn moeder Agrippina om te brengen. Hiervoor liet Nero een boot bouwen die zou moeten instorten. Hij nodigde haar hiervoor eerst bij hem uit. Tijdens het afscheid kuste hij volgens Suetonius haar borsten (*in digressu papillas quoque exosculatus*³⁸).

Het woord *exosculator* betekent herhaaldelijk kussen: het gaat hier niet om een klein kusje, en verwijst waarschijnlijk naar het idee dat Nero een incestueuze relatie met zijn moeder had. Dit woord komt ook voor bij de eerdere beschrijving van de relatie met Sporus in paragraaf 28. Wellicht is het herhaaldelijke gebruik van dit woord nog eens een manier om de twee relaties aan elkaar te koppelen. Dit is al eerder gedaan door de twee beschrijvingen direct na elkaar te laten plaatsvinden, maar door het gebruik van dit woord gebeurt het nog eens.

Ook de gehele context van deze zin is opvallend: Suetonius beschrijft dat Nero Agrippina wil laten vermoorden, maar ondertussen lijkt de keizer nog steeds seksueel geïnteresseerd te zijn in zijn moeder.

Vervolgens komt de moord op Agrippina aan bod. Doordat bij Suetonius en Tacitus bij dit onderwerp veel dezelfde dingen worden beschreven, is het waarschijnlijk dat zij dezelfde bron hebben gebruikt.³⁹

Na de beschrijving van de moord op Agrippina vertelt Suetonius over de twee andere vrouwen waar Nero mee was getrouwd, naast Octavia. Ook hier gebruikt hij de woordverzameling *uxores duxit*, dezelfde woorden die hij ook gebruikte bij het beschrijven van het huwelijk met Octavia. Hier kan worden gezegd dat Suetonius dus ook deze huwelijken niet bijzonder of schandelijk vond, maar het is wel opmerkelijk dat deze huwelijken vermeld staan in het deel waar Suetonius de schandelijke daden van Nero beschrijft, in plaats van de prijzenswaardige daden. De twee andere vrouwen, Poppaea Sabina en Statilia Messalina, hebben allebei een schandelijke daad ondergaan door toedoen van Nero. Bij Statilia Messalina heeft hij haar echtgenoot gedood om haar als vrouw te kunnen hebben, en Poppaea Sabina heeft hij, volgens Suetonius, zelf gedood. Toch is het nog steeds opvallend dat Octavia wel in het prijzenswaardige gedeelte van de daden wordt genoemd, omdat zij eerst door Nero is verbannen, en uiteindelijk ook is gedood.

37 Vout (2007), p. 18.

38 Suet. *Leven van Nero* 34.

39 Bradley (1978), pp. 200-201.

Wanneer Suetonius beschrijft dat Nero met Poppaea Sabina trouwde, gebruikt hij de woorden *in matrimonium acceptam*⁴⁰. Dit is weer een term die bij een gewoon net huwelijk gebruikt wordt.⁴¹ Ook wordt er gezegd dat Nero haar buitengewoon liefhad (*dilexit unice*⁴²), maar *unice* kan ook de betekenis 'enig' hebben. Hieruit zou je kunnen opmaken dat Poppaea de enige vrouw was van de drie waar hij mee getrouwd was waar hij echt van hield. Toch heeft Nero volgens Suetonius ook een eind gemaakt aan haar leven, door haar te schoppen toen ze zwanger en ziek was omdat ze hem aansprak toen hij te laat thuiskwam. Suetonius zegt hierover: 'Onder al zijn familierelaties, niet één uitgezonderd, heeft hij op misdadige wijze slachtoffers gemaakt.' (*Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelerer perculerit*⁴³). Zelfs in zijn 'normale' relaties kan Nero zich dus niet gedragen, door zijn vrouw te verbannen of zelfs te doden. Dit gebeurt zelfs bij een vrouw waar Nero schijnbaar erg veel van hield. Geen persoon die een of andere relatie heeft met Nero is veilig voor zijn gewelddadige gedrag.

Een lange tijd gaat Suetonius door met het beschrijven van verschillende wandaden van Nero, en uiteindelijk beschrijft hij zijn dood. Opvallend is dat hier telkens de naam van Sporus genoemd wordt, die aanwezig was bij Nero's dood. Nero beval Sporus om de huilen en te weeklagen (*ac modo Sporum hortabatur ut lamentari ac plangere inciperet*). Dit kan op verschillende manieren dienen om Nero belachelijk te maken. Normaal gesproken als iemand sterft verwacht je dat familie en vrienden bij het sterfbed aanwezig zijn, maar bij Nero was er een jongeman waarmee hij een, volgens Suetonius, schandelijk en belachelijk huwelijk had. Daar bovenop komt nog dat Nero Sporus moest aansporen om voor hem te huilen, en dit maakt het extra zielig, alsof er niemand voor Nero huilt behalve wanneer hij het beveelt.

Om alles kort samen te vatten: Suetonius gebruikt verschillende manieren om Nero belachelijk te maken, of om aan te tonen dat verschillende van zijn daden schandelijk zijn. Dit doet hij zowel door nadrukkelijk te vertellen dat hij het over schandelijke daden en misdaden van Nero gaat hebben in paragraaf 19, als door de woorden en contexten die hij bij het schrijven zelf gebruikt. Verschillende woorden laten zien dat Suetonius Nero's daden niet serieus neemt, bijvoorbeeld het gebruik van *denubo*, dat in zichzelf al een spottende ondertoon bij zich draagt. Ook de context van zijn beschrijvingen, bijvoorbeeld het feit dat hij de beschrijving van Nero's relatie met Agrippina direct laat volgen op die van Sporus en dat hij ze allemaal een connectie geeft, zegt veel over zijn mening over deze relaties. Dan kan je ook nog tussen de regels door Suetonius' mening uit de tekst halen, bijvoorbeeld het feit dat hij nadrukkelijk noemt dat Sporus bij Nero's dood aanwezig is.

40 Suet. *Leven van Nero* 35.

41 Lewis and Short, s.v. *matrimonium*.

42 Suet. *Leven van Nero* 35.

43 Suet. *Leven van Nero* 35.

Als de lezer door het lezen van de daden nog niet een slecht beeld had van Nero, dan heeft Suetonius dat beeld door dit soort technieken wel opgewekt. Ook door eerst kort de goede daden te beschrijven van Nero, en vervolgens zeer uitgebreid zijn slechte daden, zorgt Suetonius ervoor dat het goede beeld dat de lezer misschien had in het begin, volledig is weggevaagd aan het einde. Suetonius wil dus duidelijk een negatief beeld van Nero neerzetten, en met deze tekst is dat hem zeker gelukt.

Nero gedomineerd

Tacitus over de relaties van Nero

Een van Tacitus' belangrijkste historische werken is de *Annales*, een beschrijving van de Julisch-Claudische dynastie vanaf de dood van Augustus. De algemene visie onder wetenschappers is dat Tacitus voorstander was van een republikeinse staatsvorm, en van het idee van een keizer die zelf alles kon bepalen geen fan was, hoewel er ook onderzoekers zijn die vinden dat hij juist de monarchie ondersteunde.⁴⁴ Ook heeft Tacitus de neiging om allerlei onderwerpen, hoe oninteressant ze voor ons tegenwoordig ook lijken te zijn, uitvoerig en in detail te beschrijven, om een duidelijk en volledig beeld neer te zetten van de tijd waarover hij schrijft en zijn eigen agenda kracht bij te zetten.^{45,46}

Boek 13

Het eerste boek van de *Annales* dat focust op de daden van Nero als keizer is boek 13. In de eerste zin van dit boek komt de naam van Agrippina al naar voren, wanneer Tacitus spreekt over een moord die is gepleegd onder het principaat. Deze moord op Junius Silanus, de proconsul van Asia, is gepleegd door Agrippina zonder dat Nero er vanaf wist.⁴⁷ Dit duidt meteen al op de status van de relatie tussen Agrippina en Nero, namelijk dat Agrippina zelf de touwtjes in handen neemt, zonder dat Nero controle over haar lijkt te hebben. Omdat Nero keizer en een man is, is dit een bijzondere relatie, aangezien volgens de Romeinse samenleving Nero degene zou moeten zijn die bepaalt wat er gebeurt. Dit zou goed mee kunnen spelen in het beeld dat men in die tijd van Nero had, omdat er weinig respect was voor een jongeman die zich door een vrouw liet beïnvloeden.⁴⁸ Wellicht was deze moord gepleegd om Nero te beschermen, aangezien Silanus ook een afstammeling van Augustus was, en dus mogelijk de troon zou kunnen opeisen.⁴⁹ Dit duidt aan dat Agrippina zeer beschermend was tegenover haar zoon, en er alles aan wilde doen om hem aan de macht te houden.

In caput 12 beschrijft Tacitus hoe de invloed van Agrippina op Nero begint af te nemen. Nero begint meer met andere invloedrijke mensen om te gaan, zoals Otho, de toekomstige man van Poppaea Sabina, en een vrijgelatene met de naam Acte, met wie Nero een romantische relatie had.⁵⁰ Tacitus heeft het, wanneer hij de laatste relatie beschrijft, ook over Nero's vrouw Octavia:

44 Pagán (2017), p. 131.

45 Pagán (2017), p. 2.

46 Voor meer informatie over de werkwijze van Tacitus wat betreft de beschrijving van het leven van Nero, zie ook het werk van Schulz (2019).

47 Tac. *Ann.* 13.1.

48 Tac. *Ann.* 13.6.

49 Tac. *Ann.* 13.1.

50 Tac. *Ann.* 13.12.

...quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent inlicita, abhorrebat, metuebaturque, ne in supra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

Ze mocht dan van goede familie en van onbesproken gedrag zijn, maar zo was het nu eenmaal. Of hij deed het juist omdat het verboden was en daardoor des te verleidelijker. Bovendien vreesde men dat hij zich zou vergrijpen aan vrouwen uit de betere kringen wanneer men hem zou verbieden zijn gang te gaan met Acte.⁵¹

In deze passage wordt dus beschreven dat Nero liever omgaat met een schandelijke vrouw dan met zijn echtgenote Octavia, maar dat dit misschien ook wel weer beter was, omdat Nero zich anders schandelijk zou gedragen tegenover aanzienlijke vrouwen. In dit fragment is vooral het deel "*an quia praevalent inlicita*" interessant, omdat dit de relatie van Nero met Acte beschrijft, en duidelijk maakt dat een dergelijke relatie van een keizer met een voormalige slavin eigenlijk niet zou moeten worden toegestaan. Ook wordt hier kort op het aanzien van Octavia ingegaan, namelijk dat zij zeer gewaardeerd werd. Octavia zou dus een goede echtgenote voor een man zijn geweest, maar dit huwelijk wordt door het karakter van Nero, namelijk door zijn losbandigheid, bedorven. Het beeld wat in dit fragment dus van Octavia wordt neergezet is die van een eervolle vrouw die door Nero wordt benadeeld en niet goed wordt behandeld. De sympathie is hier dus duidelijk voor Octavia zelf, en niet voor de keizer. Ook geeft de passage een oordeel over de relatie met Acte, namelijk dat die schandelijk is en dat Nero beter Octavia lief had kunnen hebben.

Meteen hierna gebruikt Tacitus de woorden *Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam ... fremere*⁵², wat vertaald wordt met '*Maar Agrippina ging hevig tekeer ... een gewezen slavin wierp zich op als haar rivale, ze had een dienstbode als schoondochter...*'. Hoewel deze woorden in de mond van Agrippina zelf worden gelegd, is het toch opvallend dat Acte als haar rivaal, en dus op een bepaalde manier als de gelijke van Agrippina wordt beschouwd. Acte was een slavin, en op deze manier zou Tacitus erop kunnen wijzen dat Agrippina misschien wel wat weg heeft van iemand met een dergelijke functie. Ook is het opvallend dat Tacitus in dezelfde zin de woorden *in modum muliebriter*⁵³ gebruikt, door Wes vertaald als '*zoals vrouwen dat doen*'. Het lijkt er dus op dat hij vindt dat Agrippina zich als een typische vrouw gedraagt door te mopperen over een andere vrouw, en dat hij dit geen aantrekkelijke handeling vindt. Daarbij geeft dit ook weer inzicht in de mening over Nero, namelijk omdat het nadruk legt op hoe schandelijk het is dat Nero naar iemand

51 Alle vertalingen van Tacitus uit Wes (2000).

52 Tac. *Ann.* 13.13.

53 Tac. *Ann.* 13.13.

zoals Agrippina luistert. Later in hetzelfde caput dreigt Agrippina de macht over Nero te verliezen, en maakt ze hardop duidelijk dat hun relatie niet meer hetzelfde is. Tacitus noemt dit, in caput 14, *superbia muliebris*⁵⁴: vrouwelijke arrogantie. Dit geeft nogmaals weer wat de mening is van Tacitus over vrouwen, en daarmee ook wat hij vindt van een mannelijke keizer die daarnaar luistert.

In caput 14 begint Agrippina meer invloed op Britannicus uit te oefenen om haar zoon te bedreigen en zo de macht over hem weer terug te winnen. Nero doodt Britannicus echter, vlak voor de ogen van zowel Agrippina als Octavia. Tacitus noemt dit, in caput 16, een *parricidii exemplum*⁵⁵: door Britannicus te vermoorden laat Nero zien dat het hem niet te boven gaat om een familielid om te brengen, inclusief zijn moeder. Ook Octavia, Britannicus' eigen zus, zou in deze daad kunnen hebben gezien dat ook zij niet meer veilig is.

In caput 20 wordt beschreven hoe Nero besluit om zijn moeder te doden, waardoor ook nog het laatste restje van hun positieve relatie beëindigd wordt. Ook kiest Nero ervoor om Burrus van zijn zijde te verwijderen, omdat zijn functie door Agrippina aan hem was gegeven. Daarmee wijst Nero erop dat hij nu echt van Agrippina en haar invloed los wil komen.

Pas een groot stuk verderop, in caput 45, heeft Tacitus het weer over een belangrijke vrouw in het leven van Nero, nu over Poppaea Sabina. Tacitus noemt dat haar opa aan moederskant onder andere consul was geweest. Vervolgens geeft hij een karakterbeschrijving:

*Huic mulieri cuncta alia fuere praeter honestum animum. Quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat; opes claritudini generis sufficiebant. Sermo comis nec absurdum ingenium: modestiam praefere et lascivia uti; rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famae numquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens; neque adfectui suo aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat.*⁵⁶

Ze was een vrouw die alles had. Ze deugde alleen niet. Van haar moeder, de mooiste vrouw van haar tijd, had ze zowel haar roem als haar schoonheid meegekregen. Haar rijkdom deed niet onder voor haar stamboom. Ze was onderhoudend in haar conversatie en ze was bepaald niet onintelligent. Ze deed altijd alsof ze heel keurig was, maar in werkelijkheid permitteerde ze zich alles. Ze verscheen slechts zelden in het openbaar en áls ze dat deed, was ze altijd gedeeltelijk gesluierd, om de

54 Tac. *Ann.* 13.14.

55 Tac. *Ann.* 13.16.

56 Tac. *Ann.* 13.45.

nieuwsgierigheid te prikkelen of omdat het haar goed stond. Om haar reputatie bekommerde ze zich nooit, ze maakte geen onderscheid tussen echtgenoten en echtbrekers. Gevoelens deden haar niets, noch haar eigen gevoelens noch die van anderen. Het enige waar ze op lette bij de verdeling van haar gunsten was of ze er beter van kon worden.

Het is opvallend dat Poppaea Sabina hier een uitgebreide karakterbeschrijving krijgt, terwijl Tacitus dit voor niemand anders doet. Deze passage zegt veel over hoe zij werd gezien door Tacitus, of misschien wel de Romeinen in het algemeen. Haar belangrijkste eigenschappen worden hier genoemd als haar rijkdom, roem, en schoonheid. Uit deze passage komt duidelijk naar voren dat ze zich beter voordoet dan dat ze is: de omgang met haar is vriendelijk en fijn, maar ondertussen is ze niet loyaal aan haar echtgenoten, zoekt ze alleen een relatie in haar eigen voordeel, en is haar karakter volgens Tacitus niet eervol. Over het algemeen wordt Poppaea Sabina dus niet gezien als een positieve, sympathieke vrouw, maar iemand die door haar roem, schoonheid, en rijkdom veel wangedrag vertoont.

Dit fragment doet sterk denken aan de beschrijving van Sempronia, een vrouw die zich bij Catilina had aangesloten, in de *De Catilinae coniuratione* van Sallustius,⁵⁷ waardoor het duidelijk wordt dat Tacitus Poppaea als een nieuwe Sempronia wil neerzetten.

Het is ook mogelijk dat Tacitus een verwijzing maakt naar haar huwelijk met Nero wanneer hij spreekt over dat ze geen onderscheid maakt tussen echtgenoten en minnaars. Misschien is dit een verwijzing naar het huwelijk van Nero en Poppaea, en wil dit zeggen dat dit meer een relatie tussen echtbrekers of minnaars was dan een echt huwelijk. Dit wordt verder ondersteund door het feit dat Poppaea al met Nero omging terwijl ze nog getrouwd was met Nero's vriend Otho. Tacitus beschrijft in caput 46 dat deze Otho zijn vrouw in het bijzijn van Nero erg prees om te zorgen dat hij meer invloed kreeg bij de keizer, maar dit krijgt een averechts effect wanneer Nero Otho uit Rome wegstuurt.

Ook maakt de laatste zin van het fragment duidelijk dat Poppaea Sabina waarschijnlijk niet door liefde met Nero is getrouwd, maar door de macht die zij bij hem zou kunnen krijgen. Deze invloed van Poppaea op Nero is misschien ook een van de redenen dat Nero zich los wilde maken van de invloed van Agrippina, waardoor Poppaea een belangrijk persoon is in de relaties van Nero.

57 Furneaux (1968), p. 214.

Boek 14

Het eerste caput van boek 14 gaat direct verder op Nero's liefde voor Poppaea. Tacitus beschrijft dit met de woorden:

...flagrantior in dies amore Poppaea, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae incolumi Agrippina haud sperans crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret principem et pupillum vocaret, qui iussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? Formam scilicet displicere et triumphalis avos, an fecunditatem et verum animum? Timeri ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nulum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, redderetur ipsa Othonis coniugio: ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret periculis eius inmixta.⁵⁸

...en hij raakte dagelijks meer in vuur en vlam door zijn passie voor Poppaea. Zij koesterde geen enkele hoop dat Nero met haar zou trouwen en zich zou laten scheiden van Octavia zolang Agrippina nog leefde. Dus bestookte zij de princeps regelmatig met insinuaties, soms ook met spottende opmerkingen, en noemde ze hem een klein kind dat moest luisteren naar de bevelen van anderen en dat het niet alleen niet voor het zeggen had als hoogste machthebber in het rijk, maar zelfs niet over zichzelf vrij kon beschikken. Immers, waarom stelde hij zijn huwelijk met haar voortdurend uit? Hij vond haar zeker niet mooi genoeg en hij was natuurlijk niet tevreden met de triomfen van haar grootvaders. Of had hij soms aanmerkingen op haar vruchtbaarheid en haar oprechte genegenheid? Men was blijkbaar bang dat zij, als ze eenmaal zijn vrouw was, hem de ogen zou openen voor de manier waarop zijn moeder met haar arrogante houding en haar inhaligheid senatoren onrecht had gedaan en verbittering onder het volk had gewekt. Maar als Agrippina alleen maar een schoondochter kon accepteren die met haar zoon op voet van oorlog stond, dan moest men haar maar laten terugkeren naar Otho: ze zou overal heen gaan, waar ook ter wereld. Dan hóórde ze alleen maar van de beledigingen die hij zich als imperator liet welgevallen en dat deed ze liever dan dat met eigen ogen te moeten aanzien en blootgesteld te zijn aan de gevaren die hem bedreigden.

58 Tac. Ann. 14.1.

In dit fragment wordt beschreven hoe Poppaea Sabina ernaar streefde om het huwelijk tussen Nero en Octavia te beëindigen, en probeerde om Nero minder afhankelijk te maken van zijn moeder. In de eerste zin van het fragment noemt Tacitus hoe een huwelijk tussen Poppaea en Nero niet mogelijk was zolang Agrippina er was. Dit kan impliceren dat de moord op Agrippina het idee was van Poppaea, of in ieder geval dat zij er baat bij had. Het is niet moeilijk om te geloven dat Nero de suggesties van Poppaea op zou volgen, omdat Tacitus vaak verwijst naar het feit dat hij zo verliefd was op haar dat hij zelfs afhankelijk van haar werd, en dat Poppaea vaker van Nero kreeg wat ze wilde.

Ook refereert Poppaea weer aan het vorige huwelijk met Otho, wat eindigde omdat Nero met haar wilde trouwen. Poppaea heeft dus een gelukkig huwelijk om naar terug te gaan als zij niet meer bij Nero kan blijven, terwijl Nero alleen een ongelukkig huwelijk met Octavia heeft, en terug kan naar de manipulatie van zijn moeder, die, volgens Poppaea, het slecht met hem voor heeft.

Tacitus vertelt verder de veelzeggende reactie van de anderen op Poppaea's woorden:

Haec atque talia lacrimis et arte adulterae penetrantia nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi potentiam matris et credente nullo usque ad caedem eius duratura filii odia.⁵⁹

Door daarbij in tranen uit te barsten en dankzij haar verleidingskunsten slaagde zij erin met deze en soortgelijke opmerkingen indruk op hem te maken, en niemand deed er iets tegen: iedereen wilde maar al te graag dat er een bres geslagen werd in de machtspositie van zijn moeder en niemand geloofde dat haar zoon in zijn haatgevoelens zo ver zou gaan dat hij haar zelfs zou vermoorden.

De keuze om niks te doen, zelfs na de woorden van Poppaea over Agrippina, is veelzeggend. Dit bewijst dat de woorden van Poppaea, misschien ironisch gesproken, juist waren: iedereen wilde van Agrippina af, hoewel ze niet wilden dat er een moord gepleegd werd. De macht van Agrippina werd dus door iedereen gehaat, maar niet in zulke mate dat men ook wilde dat zij omkwam.

De volgende passage, in caput 2 van boek 14, is een erg belangrijke passage, omdat het de incestueuze relatie tussen Agrippina en Nero bespreekt.

Tradit Cluvius ardore retinendae Agrippinam potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se

59 Tac. Ann. 14.1.

*saepius temulento comptam et incesto paratam. Iamque lasciva oscula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a femina petivisse, inmissamque Acten libertam, quae simul suo periculo et infamia Neronis anxia deferret pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium.*⁶⁰

Cluvius beweert dat Agrippina in haar vurige verlangen om haar machtspositie te behouden er zelfs niet voor teruggedeinsd is om zich bij herhaling midden op de dag, tegen de tijd dat Nero verhit begon te raken van de wijn en het eten, volledig opgemaakt en tot incest bereid aan hem in zijn beschonken toestand aan te bieden, en toen mensen in hun naaste omgeving rapporteerden dat ze hem wellustig zoende en dat haar vrijages erop wezen dat het ergste te gebeuren stond, zou Seneca tegen haar vrouwelijke verleidingskunsten de hulp ingeroepen hebben van een andere vrouw: de vrijgelaten slavin Acte werd op hem afgestuurd. Zij moest, gealarmeerd als ze was door het gevaar dat ze daarmee zelf liep én door Nero's slechte reputatie, hem laten weten dat iedereen op de hoogte was van de incestverhouding omdat zijn moeder zich er openlijk op liet voorstaan, en dat de soldaten geen bevelen zouden accepteren van een princeps die geen enkel ontzag toonde voor wat heilig was.

Tacitus vertelt hoe een andere schrijver beschrijft dat Agrippina Nero aan probeerde te sporen tot incest. Ook noemt hij weer Acte, die in boek 13 ook al aan bod was gekomen. Opvallend is hier dat Tacitus de beschrijving van deze gebeurtenissen in de mond van een andere schrijver legt, bijna alsof hij bang is om zelf het onderwerp aan te raken. Ook na dit fragment beschrijft hij hoe een andere schrijver, Fabius Rusticus, zegt dat niet Agrippina maar Nero de incestueuze relatie verlangde, maar Tacitus zegt hierna dat de meeste schrijvers het met Cluvius eens zijn. De hele beschrijving van de incestueuze relatie en de gebeurtenissen daaromheen laat hij dus aan andere schrijvers over. Dit is opvallend, omdat Tacitus in de andere passages bijna geen andere auteurs noemt. Het zou dus kunnen dat hij twijfelt of het waar is, en aan het eind van caput 2 zegt hij ook dat het zou kunnen dat de schrijvers het waarschijnlijk vonden dat een persoon als Agrippina een dergelijke relatie zou hebben verlangd, maar dat het niet echt gebeurd hoefde te zijn. Hierbij gebruikt Tacitus alleen maar negatieve woorden om Agrippina of haar handelingen aan te duiden,

60 Tac. *Ann.* 14.2.

bijvoorbeeld *libidinis, stuprum, libita, en provoluta*,⁶¹ wat allemaal te maken heeft met losbandigheid, lust, en dat Agrippina zich lager heeft gedragen dan haar status haar toe zou staan.⁶²

Aan het eind van de passage, in het begin van caput 13, beschrijft Tacitus hoe Nero haar zou ontwijken, en gebruikt de woorden *praegravem ratus*⁶³ om Agrippina te beschrijven: hij beschouwde haar als een last. Op dit punt werd Nero dus erg belast door de aanwezigheid van zijn moeder, en het duurt dan ook niet lang voordat hij besluit om geheel van haar af te raken door haar te vermoorden.

Tacitus beschrijft hoe Nero eerst vergif wil gebruiken, maar daar dan vanaf ziet omdat Agrippina ook al de dood van Britannicus door het gebruik van gif had meegemaakt, en dat Agrippina zelf ook veel weet van misdaden. Uiteindelijk besluit Nero op advies van Anicetus een plan te maken met een boot die instort, maar dit plan mislukt, en Agrippina blijft leven. Het is duidelijk dat Tacitus in dit stuk een negatieve mening heeft over de moedermoord, bijvoorbeeld door het gebruik van woorden als *facinus*, wat een schandelijke misdaad beschrijft.⁶⁴ Tacitus laat zien dat Nero, voordat de misdaad plaats kan vinden, gedwongen positief moet zijn over zijn moeder, waardoor zij er geen erg in heeft wat haar te gebeuren staat. Hij beschrijft dit als volgt in caput 4:

*Illuc matrem elicit, ferendas parentium iracundias et placandum animum dictitans. Quo rumore reconciliationis efficeret acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia.*⁶⁵

Hij wist zijn moeder ertoe te bewegen ook naar Baiae te komen door haar met nadruk te verzekeren dat men woede-uitbarstingen van ouders maar moest accepteren en dat men bereid moest zijn het weer goed te maken. Zijn bedoeling was om op die manier het gerucht de wereld in te helpen dat hij streefde naar verzoening en om Agrippina ertoe te brengen daaraan geloof te hechten. Vrouwen zijn nu eenmaal geneigd alles waarop ze zich verheugen ook maar meteen te geloven.

Ook hier laat Tacitus weer zijn mening over vrouwen zien: ze geloven dingen die ze plezierig vinden namelijk erg makkelijk. Ook dit toont weer aan hoe schandelijk het is dat Nero onder het gezag van vrouwen zoals Agrippina en Poppaea staat. Zelfs wanneer hij de macht van Agrippina

61 Tac. *Ann.* 14.2.

62 Lewis and Short, s.v. *provolvere*.

63 Tac. *Ann.* 14.3.

64 Lewis and Short, s.v. *facinus*.

65 Tac. *Ann.* 14.4.

verbreekt door haar te vermoorden, is dit waarschijnlijk gebeurd op aansporing van Poppaea, en dus door een andere vrouw geregeld.

Daarnaast is het bijzonder dat Nero, hoewel hij zichzelf eerst forceerde om positief te zijn over Agrippina, bij het uiteindelijke afscheid toch echt emotioneel zou zijn geweest. Het is niet zeker of hij zich zo gedroeg om Agrippina te laten geloven dat hij geen kwaad in de zin had, of dat hij inderdaad alsnog van zijn moeder hield:

*...prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat.*⁶⁶

Bij haar vertrek deed hij haar uitgeleide, waarbij hij haar dieper in de ogen keek en zich inniger aan haar borst drukte dan hij anders altijd deed, hetzij om op die manier zijn huichelarij compleet te maken, hetzij omdat de laatste aanblik van zijn moeder vlak voor haar dood hem, ondanks zijn beestachtig gebrek aan gevoel, toch nog deed aarzelen.

In capita 5 en 6 beschrijft Tacitus de moordpoging: het schip stort in, maar Agrippina komt weg met slechts een wond aan haar schouder. Een lid van haar huishouden, Acerronia, wordt gedood omdat zij roept dat zij Agrippina is, waardoor Agrippina de conclusie trekt dat Nero de opdracht heeft gegeven tot moord. Om zichzelf te beschermen, besluit ze niks te zeggen van haar vermoedens.

Nero wordt ondertussen, in caput 7, steeds banger voor Agrippina:

*Tum pavore exanimis et iam iamque adfore obtestans vindictae properam...*⁶⁷

Daarop raakte hij buiten zichzelf van angst. Hij bezwoer dat ze er elk moment kon zijn, want ze zou onmiddellijk wraak willen nemen.

Deze passage laat zien dat de relatie aan beide kanten niet gezond was: Nero wil zijn moeder vermoorden, maar volgens hem past het ook bij haar om wraak te nemen op hem. Op dit punt is het dus duidelijk dat beiden niet van elkaar houden en een goede relatie hebben. Uiteindelijk wordt ook de conclusie getrokken dat de handelingen van Agrippina zouden moeten worden tegengehouden, of Nero zou sterven: *...nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset.*⁶⁸ Ook was Nero bang

66 Tac. Ann. 14.4.

67 Tac. Ann. 14.7.

68 Tac. Ann. 14.7.

dat Agrippina het verhaal openbaar bekend zou maken bij de senaat en het volk. Dit is opvallend omdat dit toch wel aangeeft dat Nero's reputatie waarschijnlijk niet zo goed is dat deze tegen die van Agrippina op kan wegen. Dit wordt benadrukt door wat Tacitus beschrijft in caput 8, namelijk dat het volk, nadat ze de ramp hadden vernomen, openbaar bezorgd was om Agrippina, totdat de mannen van Nero hen op een gewelddadige manier wegstuurden van de plaats van het ongeluk.

In hetzelfde caput beschrijft Tacitus hoe Nero uiteindelijk een manier bedenkt om haar te vermoorden die wel lukt: hij doet net alsof Agrippina hem met de dood heeft bedreigd, waardoor hij haar openlijk kan laten doden door Anicetus. Wanneer hij met zijn mannen de villa van Agrippina binnendringt en haar omsingelt, wil ze eerst niet geloven dat ze daar zijn om haar te vermoorden:

Ac, si ad visendum venisset, refotam nuntiaret, sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium.⁶⁹

Als hij op ziekenbezoek kwam, zo liet ze hem weten, dan kon hij rapporteren dat ze hersteld was; als hij van plan was om een misdaad te plegen: ze weigerde te geloven dat haar zoon daar de hand in had, hij zou nooit bevel hebben gegeven om zijn moeder te vermoorden.

Zelfs nadat Nero al een keer heeft geprobeerd om haar te doden, blijft ze volhouden dat haar zoon haar niet wil doden. Dit kan wijzen op het laatste restje loyaliteit dat Agrippina gelooft dat Nero heeft, maar het is niet zeker of ze dit volgens Tacitus echt denkt.

Meteen hierna wordt ze vermoord, wat een belangrijke passage is:

Iam in mortem centurioni ferrum destringenti protendens uterum "Ventrem feri" exclamavit multisque vulneribus confecta est.⁷⁰

Al toen de centurio zijn zwaard trok om haar de doodsteek te geven, had ze hem haar moederschoot aangeboden: 'In mijn baarmoeder, ga je gang!' riep ze. Ze bezweek onder haar vele verwondingen.

Dit is belangrijk omdat Agrippina zelf in haar baarmoeder getroffen wil worden, wat natuurlijk symbolisch is in haar relatie met Nero. Het geeft nadruk op het feit dat Nero zijn eigen moeder heeft

69 Tac. Ann. 14.8.

70 Tac. Ann. 14.8.

gedood, die hem heeft gebaard en grootgebracht. Deze reden wordt in het werk van Dio nog eens nadrukkelijk benoemd,⁷¹ terwijl Tacitus deze uitleg zelf achterwege laat. Ook komt deze gebeurtenis voor in de *Octavia*⁷² waar Tacitus misschien zijn inspiratie vandaan kan hebben gehaald.

In caput 9 wordt Nero's reactie beschreven:

*Aspexeritne matrem exanimem Nero et formam corporis eius laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem convivali lecto et exsequiis vilibus; neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus.*⁷³

Of Nero naar het ontzielde lichaam van zijn moeder is komen kijken en haar lichamelijke schoonheid heeft geprezen, wordt door sommigen met zoveel woorden beweerd, terwijl anderen het ontkennen. Ze is diezelfde nacht nog gecremeerd, op een aanligbed. Haar uitvaart was sober. Ook werd er, zolang Nero aan het bewind was, geen grafheuvel voor haar aangelegd en werd de plaats waar ze begraven lag niet omheind.

Weer laat Tacitus niet weten wat zijn eigen mening is over wat Nero heeft gedaan met Agrippina's lichaam: hij laat alleen twee mogelijkheden zien, waar de lezer verder een conclusie aan moet verbinden. Dit is opvallend omdat ook deze passage de incestueuze relatie impliceert door de verwijzing naar het prijzen van de schoonheid van haar lichaam.

Wel vertelt Tacitus duidelijk dat Nero haar niet netjes heeft begraven, en dat hij slechts het noodzakelijke heeft gedaan wat betreft haar begrafenis: hij heeft haar op een gewoon ligbed neergelegd dat wordt gebruikt voor het eten,⁷⁴ en heeft niet eens toegestaan dat haar graf werd bedekt.

Aan het eind van caput 9 vertelt Tacitus dat Agrippina eigenlijk allang wist dat ze door Nero gedood zou worden:

*Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempseratque. Nam consulenti super Nerone responderunt Chaldaei fore ut imperaret matremque occideret; atque illa "Occidat" inquit "dum imperet".*⁷⁵

71 Furneaux (1968), p. 243.

72 *Oct.* 368–372.

73 *Tac. Ann.* 14.9.

74 Furneaux (1968), p. 244.

75 *Tac. Ann.* 14.9.

Al jaren tevoren had Agrippina vernomen dat ze op deze manier aan haar einde zou komen, maar ze had dat idee hooghartig terzijde geschoven. Toen ze namelijk de Chaldeeërs raadpleegde over Nero, hadden dezen haar voorspeld dat zij imperator zou worden en zijn moeder zou vermoorden. Waarop zij had gezegd: 'Laat hij mij maar vermoorden, mits hij maar imperator wordt.'

Op het moment dat Agrippina de voorspelling hoorde, had ze dus liever dat Nero keizer werd dan dat ze zelf leefde. Dit is bijzonder, omdat Agrippina's motieven eerder leken te zijn dat ze zelf de macht had door middel van haar zoon. Tijdens het horen van de voorspelling leek ze dus meer respect te hebben voor Nero als persoon, in plaats van als instrument voor het grijpen van de macht. Toen ze stierf was dit niet het geval: hier geloofde ze in eerste instantie niet dat Nero haar zou doden, en leek ze nog wel in leven te willen blijven en meer macht te willen hebben dan haar zoon.

Ondertussen, in caput 10, leert Nero de consequenties van zijn besluit:

Sed a Caesare perfecto demum scelere magnitudo eius intellecta est. Reliquo noctis modo per silentium defixus, saepius pavore exurgens et mentis inops lucem opperiebatur tamquam exitium adlaturam.⁷⁶

Pas nadat de misdaad een feit was, drong deze in haar volle omvang tot Nero door. De rest van de nacht staarde hij nu eens voor zich uit zonder een woord te zeggen, vaker nog stond hij op, in paniek en geestelijk totaal verward. Zo wachtte hij op het aanbreken van de dag, ervan overtuigd dat het zijn laatste dag zou zijn.

Nero is dus erg aangedaan door de dood van Agrippina, hoewel hij zelf het bevel heeft gegeven. Hij realiseert zich pas na de moord wat hij gedaan heeft, en wacht met angst af wat er zal komen terwijl hij gelooft dat hij zelf zal sterven. Dit past goed in het beeld dat Tacitus van Nero heeft geschetst: hij doet dingen zonder erbij na te denken, en gaat vooral op het advies van anderen af in plaats van te doen wat hij zelf wil. Ook laat dit zien dat hij misschien nog steeds wel van Agrippina hield, omdat hij erg gegrepen wordt door het feit dat zij dood is, maar het kan ook zijn dat hij bang is voor de reactie van het volk en de senaat op haar moord, vooral omdat duidelijk is dat Nero hem zelf heeft laten plegen. Tacitus beschrijft namelijk hoe hij de schijn ophoudt tegenover de anderen, wanneer iedereen hem feliciteert met de dood van zijn moeder:

⁷⁶ Tac. *Ann.* 14.10.

*ipse diversa simulatione maestus et quasi incolumitati suae infensus ac morti parentis inlacrimans.*⁷⁷

Zelf gedroeg hij zich even huichelachtig, alleen precies andersom: hij deed alsof hij overmand was door verdriet en er helemaal niet blij mee was dat hij ongedeerd was gebleven en in tranen was over de dood van zijn moeder.

Vooraf het woord *simulatione* geeft hier aan dat hij niet echt verdriet heeft om de dood van zijn moeder, en dat hij het waarschijnlijk wil doen lijken alsof hij geen andere keus had dan zijn moeder te doden om zijn eigen veiligheid te beschermen, of misschien zelfs dat de moord buiten zijn wil om is gebeurd. Aan het eind van caput 10 schrijft Tacitus zelfs dat Nero een vrijgelatene van Agrippina beschuldigde van het beramen van een moord op de keizer, waardoor Agrippina werd gestraft.

Na de bespreking van de dood van Agrippina en de directe gevolgen daarvan, vertelt Tacitus een lange tijd niks wat relevant is wat betreft de relaties van Nero. In plaats daarvan ligt de focus in dat deel van de *Annales* op militaire en buitenlandse gebeurtenissen. Pas richting het eind van het boek, in caput 59, gaat hij verder over Poppaea en Octavia. Hier wil Nero met Poppaea trouwen, en zoekt hij een manier om Octavia van het toneel te laten verdwijnen, hoewel Octavia altijd eervol was geweest.⁷⁸ Tacitus laat weer zien dat hij een positieve mening heeft over Octavia, door haar eervolle gedrag te noemen. Deze mening maakt hij sterker door ook het volk erbij te betrekken, dat door hun positieve houding tegenover Octavia een bedreiging voor Poppaea en Nero wordt.

In caput 60 vervult Nero dan zijn wens:

*...exturbat Octaviam, sterilem dictitans; exim Poppaeae coniungitur. Ea diu paelex et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviae impulit servilem ei amorem obicere.*⁷⁹

...verstoote hij Octavia. Zijn voortdurend herhaalde argument was dat ze onvruchtbaar was. Daarop trouwde hij met Poppaea. Ze was al geruime tijd zijn maîtresse en ze had grote invloed op hem, eerst toen hij nog in overspel leefde en vervolgens toen hij haar man was. Ze wist iemand van het personeel van Octavia ertoe te pressen Octavia ervan te betichten dat ze een intieme relatie had met een slaaf.

77 Tac. *Ann.* 14.10.

78 Voor een bespreking van deze passage, zie ook Murgatroyd (2008).

79 Tac. *Ann.* 14.60.

Belangrijk is bij dit fragment de beschrijving van Poppaea, met name door het woord *paelex*. Dit woord wijst een minnares aan, maar met name de rivaal van een getrouwde vrouw.⁸⁰ Deze benaming past natuurlijk goed bij Poppaea: zij is niet alleen de rivaal van Octavia als minnares, maar ook neemt Poppaea geen genoegen met een scheiding en zorgt ze dat Octavia verbannen wordt en zelfs wordt gedood. Ook is het hier weer opvallend dat Poppaea degene is die alle handelingen verricht of zorgt dat bepaalde dingen gebeuren, en niet Nero, die in deze relatie de baas zou moeten zijn. Deze positie van Poppaea wordt benadrukt door het woord *potens*, wat aangeeft dat Poppaea dominanter is dan Nero in deze relatie.

Na de beschuldiging door de dienaar worden de slavinnen van Octavia ondervraagd om haar schuld te bewijzen:

*Actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri; ex quibus una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviae respondit quam os eius.*⁸¹

De slavinnen van Octavia werden verhoord. Sommigen lieten zich bij de foltering valse verklaringen afdwingen, maar de meesten hielden vol dat hun meesters nooit enige afbreuk had gedaan aan haar eer en goede naam. Toen Tigellinus pressie blééf uitoefenen, antwoordde een van hen dat de vrouwelijke delen van Octavia minder vuil waren dan zijn mond.

Ook dit fragment zegt veel over de algemene opinie van Octavia: Tacitus lijkt hiermee te willen benadrukken dat Octavia zo'n goed persoon was dat zelfs onder marteling de meesten geen slechte dingen over haar willen zeggen. Dit was helaas niet genoeg: toch werd ze verwijderd, eerst in een soort private echtscheiding (*movetur tamen primo civilis discidii specie...*⁸²) Dit was echter niet het einde voor Octavia:

*Inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia et ex mediocritate fortunae pauciora pericula sunt. His <....> tamquam Nero paenitentia flagitii, coniugem revocarit Octaviam.*⁸³

80 Lewis and Short, s.v. *paelex*.

81 Tac. *Ann.* 14.60.

82 Tac. *Ann.* 14.60.

83 Tac. *Ann.* 14.60.

Dat leidde tot talrijke en openlijke protesten her en der onder het volk. Dat legt nu eenmaal minder wijsheid aan de dag; gezien zijn onbelangrijke positie loopt het ook minder gevaar. [...] Dat leidde tot het gerucht dat Nero spijt zou hebben van zijn schandelijke daad en Octavia zou hebben teruggeroepen.

Weer komt de publieke opinie over Octavia naar voren, die nogmaals zeer positief is, zodanig dat ze zelfs niet bang zijn om over de handelingen van Nero te klagen.

De reacties op het gerucht dat Octavia weer terug was gekomen bij Nero beschrijft Tacitus in caput 61: het volk is zeer verheugd, en wacht geen moment om de beelden van Poppaea neer te halen en die van Octavia weer in de plaats te zetten. Hier wordt een einde aan gemaakt door de soldaten, die de groep ruw weggagen en de orde herstellen. Poppaea heeft dus bij het volk duidelijk een negatieve reputatie, en men is maar al te blij om Octavia weer terug te zien.

De reactie van Poppaea is hier ook weer opvallend:

Quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius, non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet, quamquam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quae vix bello evenirent.⁸⁴

Zelf wierp Poppaea, altijd al iemand die kon haten als geen ander maar nu ook buiten zichzelf van angst — ze was bang dat de agressie van het volk nog verder om zich heen zou grijpen of dat Nero zich door het volk zou laten beïnvloeden —, zich voor zijn voeten: Het was, zo voegde ze hem toe, nu niet bepaald het moment voor haar om te vechten voor haar huwelijk, hoewel ze daar graag haar leven voor overhad. Waar het haar nu echter om te doen was, was dat haar leven zelf in het grootste gevaar was komen te verkeren door toedoen van de beschermelingen en slaven van Octavia. Die lieden pretendeerden dat zij het volk waren. Ze hadden zich, terwijl het volop vrede was, dingen gepermitteerd die zelfs in tijden van oorlog nauwelijks voorkwamen.

84 Tac. *Ann.* 14.61.

Nogmaals benoemt Tacitus hoe wreed en ruw het karakter van Poppaea is, en hoe negatief het volk haar beschouwt. Ook laat hij zien dat de angst dat Nero wordt overgehaald door de publieke opinie reëel is, en dat Nero dus erg gevoelig is voor de mening van anderen.

Poppaea noemt in dit fragment dat haar huwelijk belangrijker is dan haar leven, en dat haar leven door Octavia in gevaar is. Poppaea zet zich hier dus duidelijk neer in de positie van het slachtoffer, hoewel zij zelf degene is die Octavia kwaad heeft gedaan en voor deze situatie heeft gezorgd. Ook zegt Poppaea dat de mensen van Octavia dingen in vrede doen die zelfs niet in oorlogstijden gebeuren, wat in haar woorden schandelijk is, maar waar je wel uit kan halen dat Octavia voor het volk een zo sympathiek en belangrijk iemand is, dat ze voor haar zelfs tot het uiterste willen gaan.

Dan vraagt Poppaea wat ze verkeerd heeft gedaan zodat het volk haar niet mag:

*An quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit? Malle populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem imperatorio fastigio induci?*⁸⁵

Of werd het haar soms aangerekend dat zij het huis van de Caesars een echte nakomeling zou schenken? Wilde het Romeinse volk dan liever dat er iemand die verwekt was door een fluitist uit Egypte met de hoogste macht zou gaan strijken?

Weer probeert Poppaea Octavia hier zwart te maken, door te zeggen dat haar kinderen van een Egyptische fluitspeler zullen komen. Dit is opvallend omdat Octavia eerder door Nero onvruchtbaar werd genoemd als reden dat zij zijn gescheiden. Ook impliceert Poppaea dat alleen zij een ware erfgenaam kan baren voor Nero, en zij dus de enige goede vrouw voor hem is. Ze gaat nog verder met haar argumenten:

*Denique, si id rebus conducatur, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati.*⁸⁶

Om kort te gaan: als hij dat in zijn belang achtte, deed hij er beter aan zijn meesteres vrijwillig toegang te verschaffen tot zijn huis dan onder dwang. En als hij dat niet wilde, dan moest hij maatregelen nemen: zijn leven stond op het spel.

85 Tac. Ann. 14.61.

86 Tac. Ann. 14.61.

Poppaea zegt hier dat Nero zijn oorspronkelijke vrouw erbij moet halen als hij denkt dat dit beter is voor iedereen, waardoor Poppaea zich weer als een slachtoffer neerzet om Nero juist te laten doen wat zij wil. Ironisch is hier dat Poppaea Octavia een *domina* noemt, wat zowel echtgenote kan betekenen als meesteres, die bijvoorbeeld de baas is over slaven.⁸⁷ Met deze woorden laat Poppaea dus zien dat Nero ook werd gedomineerd door Octavia. Er is dus geen belangrijke vrouw in het leven van Nero die niet de baas over hem is, en zelfs wanneer hij de ene vrouw uit de weg ruimt, is dit aangespoord door een andere.

Over haar argumenten zegt Tacitus het volgende in caput 62:

*Varius sermo et ad metum atque iram accommodatus terruit simul audientem et accendit.*⁸⁸

Zorgvuldig afgewogen bewoordingen, bedoeld om zowel vrees aan te jagen als woede op te wekken. Hij schrok toen hij haar zo hoorde, en tegelijk werd hij razend.

Poppaea weet goed hoe zij de toehoorder, in dit geval Nero, emotioneel kan beïnvloeden, en ze weet waar zijn zwakke punten liggen in zijn karakter. Het is dus duidelijk dat zij hier de overhand heeft over Nero, hoewel ze zichzelf neerzet alsof zij het slachtoffer is en afhankelijk is van het besluit van Nero. Haar argumenten werken op Nero, maar om de rest te beïnvloeden was alleen een beschuldiging tegenover een slaaf niet genoeg, en er werd besloten om Anicetus te laten beweren dat Octavia met hem overspel had gepleegd. Octavia wordt hier door Nero neergezet als een vijand, een *coniugem infensam*⁸⁹, die hetzelfde soort gevaar vormt voor de keizer als Agrippina dat vroeger deed. Dit is niet vergezocht, omdat Agrippina en Octavia vroeger ook een soort verbond hadden gesloten toen Agrippina haar macht over Nero aan het verliezen was, ware het niet dat Octavia in deze situatie het eigenlijke slachtoffer is. Nu neemt Nero de rol van slachtoffer aan, zoals Poppaea dat eerder bij hem deed, en gebruikt hij de moord op Agrippina, waar hij een soortgelijke redenering bedacht, om Anicetus over te halen. Anicetus wordt schuldig verklaard, waardoor Octavia nu ook gestraft kan worden in caput 63:

At Nero praefectum in spem sociandae classis corruptum, et incusatae paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi conperta edicto

87 Lewis and Short, s.v. *domina*.

88 Tac. *Ann.* 14.61.

89 Tac. *Ann.* 14.62.

*memorat insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exul visentium oculos maiore misericordia adfecit.*⁹⁰

Nero gaf een publieke verklaring uit waarin hij meedeelde dat Octavia de vlootcommandant had verleid in de hoop zich zo te verzekeren van de steun van de vloot, en dat ze zich uit wroeging over haar losbandigheid had laten aborteren — hij was kennelijk vergeten dat hij haar er kort tevoren nog van had beschuldigd dat ze onvruchtbaar was — en dat hij zich van de juistheid van die feiten had overtuigd. Hij sloot haar op op het eiland Pandateria. Nooit heeft een vrouw in ballingschap bij hen die er met hun eigen ogen getuige van waren meer deernis gekweekt.

Weer vergeet Nero dus, net als Poppaea, dat zij Octavia eerder hadden beschuldigd dat ze onvruchtbaar was. Toch lukt het hem om Octavia te verbannen, wat erop wijst dat hij, hoezeer zijn verhaal ook niet klopt, toch wel een grote macht heeft en kan laten gebeuren wat hij wil, ook al zijn er genoeg mensen die het tegendeel bewijzen van wat hij beweert.

Weer laat Tacitus zien hoe sympathiek zijn mening over Octavia is, zowel door te laten zien hoe Nero zelfs als zijn verhaal niet klopt zijn zin krijgt, als door te noemen dat zij de meest meelijwekkende verbannen vrouw is. Na dit fragment noemt Tacitus namelijk verschillende andere vrouwen op, zoals ook Agrippina zelf, maar hij zegt hierbij dat zij uiteindelijk vrijgelaten werden of een vorm van geluk vonden in hun latere leven. Octavia heeft echter een algeheel slecht leven geleden: de dag dat zij trouwde was ook een dag van een begrafenis, haar vader werd gedood door gif, en haar broer volgde niet lang daarna. Uiteindelijk kwam Poppaea die het leven van Octavia verder verwoestte door een beschuldiging die zelfs zwaarder is dan de dood zelf.

In caput 64 maakt hij het slechte lot van Octavia nog duidelijker:

*Ac puella vicesimo aetatis anno inter centuriones et milites, praesagio malorum iam vitae exempta, nondum tamen morte adquiescebat.*⁹¹

En nu was dit meisje, twintig jaar oud, omringd door centurio's en soldaten, vol bange voorgevoelens, in feite al van het leven afgesneden. Toch had zij nog geen vrede met haar dood.

90 Tac. Ann. 14.63.

91 Tac. Ann. 14.64.

Tacitus lijkt hier dus het medelijden van zijn lezers op te willen wekken, door te noemen dat Octavia zeer jong is, en een lot moet verdragen dat zelfs zwaarder is dan de dood door de valse beschuldigingen die tegenover haar gemaakt zijn. Een paar dagen later wordt zij dan wel gedood, hoewel ze de namen van Germanicus en zelfs van Agrippina aanroept:

*...et postremo Agrippinae nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset.*⁹²

...tenslotte liet ze zelfs de naam Agrippina vallen — zolang die nog in leven was, had ze weliswaar geen geluk gekend in haar huwelijk, maar de dood was haar tenminste bespaard gebleven.

Octavia noemt hier Agrippina impliciet als oorzaak dat zij door Nero niet eerder was gedood, wat Nero's vijandigheid tegenover haar natuurlijk zou hebben beïnvloed. Ook geeft dit nogmaals een reden voor de dood van Agrippina, vooral als deze door Poppaea is aangespoord: zonder Agrippina had Octavia geen bescherming meer, waardoor Nero makkelijk van haar af kon komen en met Poppaea kon trouwen. Weer laat Tacitus hier zien dat hij sympathiek is tegenover Octavia, vooral door te laten zien dat zelfs haar ongelukkige huwelijk beter is dan het vreselijke lot dat zij nu heeft gekregen.

Het lot van Octavia wordt zelfs nog erger:

*Additurque atrocior saevitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppaea vidit.*⁹³

Dat was nog niet genoeg, er volgde iets nog afschuwelijkers: ze sneden haar hoofd af en namen het mee naar Rome. Daar kreeg Poppaea het te zien.

De mening van Tacitus is hier dus duidelijk: Octavia is een afgrijselijk lot ondergaan, en zelfs toen zij al dood was is haar geen rust gegund.

92 Tac. Ann. 14.64.

93 Tac. Ann. 14.64.

Boek 15

De relevante passages in boek 15 zijn die in capita 23 en 37. In caput 23 beschrijft Tacitus de dochter die Nero en Poppaea samen hebben gekregen. Hij zegt hierover het volgende:

*ultra mortale gaudium accepit appellavitque Augustam dato et Poppaeae eodem cognomento.*⁹⁴

Hij begroette haar geboorte met een vreugde die elke menselijke maat te boven ging en hij noemde haar Augusta. Poppaea werd dezelfde naam toegekend.

In dit fragment wordt duidelijk dat Nero zeer veel om zijn dochter geeft, maar daarmee ook Poppaea. Hij noemt zijn vrouw Augusta, en zet haar daarmee in de traditie van Augustus zelf. Mogelijk is dit een manier waarop Nero haar populairder wilde maken bij het volk, of de legitimiteit van het huwelijk en dus van zijn nieuwe erfgenaam wilde bevestigen.

Later in het caput beschrijft Tacitus hoe Nero's dochter in minder dan vier maanden overlijdt, waarna ze wordt vergoddelijkt. Ook met deze vergoddelijking zet Nero haar, en daarmee ook indirect zijn huwelijk, in de traditie van Augustus.

In caput 37 heeft Tacitus het niet meer over Poppaea, maar beschrijft hij een feest dat Nero gaf:

*Ipsa per licita atque inlicita foedatus nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege (nomen Pythagorae fuit) in modum sollemnium coniugiorum denupsisset. Inditum imperatori flammeum, missi auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales, cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit.*⁹⁵

Zelf had Nero zich al op alle mogelijke en onmogelijke manieren misdragen, en hij had geen enkele schanddaad achterwege gelaten om nog meer blijk te geven van zijn perverse geest, ware het niet dat hij zich een paar dagen later met een van die verdorven figuren (hij heette Pythagoras) plechtig in de echt verenigde: men hulde de imperator in een bruidssluier, er verschenen getuigen voor het huwelijk, er was een bruidsschat, een echtelijk bed, huwelijksfakkels, kortom alles wat zelfs als de

94 Tac. Ann. 15.23.

95 Tac. Ann. 15.37.

bruid een vrouw is door het duister van de nacht aan het oog wordt onttrokken, was daar open en bloot te zien.

Nero heeft hier dus een officieel huwelijk met een man, Pythagoras (die bij Suetonius in caput 29 Doryphorus wordt genoemd).⁹⁶ Bij dit huwelijk neemt Nero zelf de bruidssluier op en neemt daarmee de positie aan van een vrouw. Meteen in het begin laat Tacitus zijn mening hierover zien, door de woorden *inlicita, foedatus, flagitii, en corruptior* te gebruiken. Al deze woorden geven aan dat er iets schandelijks gaande is. Dit wordt nogmaals bevestigd door woorden als *grege* en *contaminatorum*, wat de slechte mening van Tacitus over het gezelschap op het feest duidelijk maakt. Het woord *grex* kan bij een groep mensen zowel positieve als negatieve betekenis bevatten,⁹⁷ en hier is het duidelijk dat de betekenis in deze context erg negatief is. *Grege* heeft namelijk als hoofdbetekenis een kudde dieren,⁹⁸ en hoewel het ook voor een groep mensen gebruikt kan worden, is deze associatie met beesten hier natuurlijk wel relevant doordat Tacitus de leden van de groep bedorven noemt.

Verder is het bijzonder dat er verschillende woorden worden gebruikt die aangeven dat het hier om een officieel huwelijk zou gaan. Het belangrijkste is hier *sollemnium coniugiorum*, een huwelijk volgens de regels. Het woord *sollemnis* heeft ook een religieuze kant, waardoor de associatie met een vroom huwelijk nog meer wordt gewekt.⁹⁹ Ook *auspex* is hier een belangrijk woord dat aangeeft dat het officieel is: er werd weinig belangrijks gedaan in Rome zonder een *auspex*,¹⁰⁰ en door de aanwezigheid van *auspices* bij deze bruiloft wordt dus aangegeven hoe belangrijk deze gebeurtenis was. In de context van een huwelijk was de *auspex* de persoon die ervoor zorgde dat alles volgens de regels liep en de rol van getuige vervulde,¹⁰¹ wat nog eens benadrukt hoe serieus het huwelijk moest worden beschouwd. Ook de toevoeging van een bruidssluier, fakkels, en een huwelijksbed, geven aan dat Nero van dit huwelijk een officieel huwelijk wilde maken.

Opvallend is ook dat Nero in dit huwelijk de rol van een vrouw aanneemt. Dit zal bij de Romeinen niet positief zijn gevallen, aangezien de keizer een goed voorbeeld zou moeten zijn, en een man die zich gelijk stelde aan een vrouw erg schandelijk werd gevonden. Tacitus gooit hier nog een schepje bovenop door de laatste zin: dat Nero de rol van vrouw aanneemt is al schandelijk,

96 Furneaux (1968), p. 362.

97 Lewis and Short, s.v. *grex*.

98 Lewis and Short, s.v. *grex*.

99 Lewis and Short, s.v. *sollemnis*.

100 Lewis and Short, s.v. *auspex*.

101 Lewis and Short, s.v. *auspex*.

maar hij toont ook verschillende dingen aan het publiek die bij een normaal huwelijk achter gesloten deuren plaatsvinden.

Boek 16

De relevante passage in boek 16 gaat over de dood van Poppaea en de directe gevolgen daarvan die worden beschreven in caput 6 en 7. De dood beschrijft Tacitus als volgt:

...Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide: quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur tumuloque Iuliorum infertur. Ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra formam eius et quod divinae infantis parens fuisset aliaque fortunae munera pro virtutibus.¹⁰²

...kwam Poppaea te overlijden als gevolg van een plotselinge aanval van woede van haar man: ze was in verwachting en hij had haar een trap gegeven. Het verhaal dat hij haar zou hebben vergiftigd geloof ik niet, hoewel er schrijvers zijn die dat beweren, meer omdat ze hem haatten dan op basis van betrouwbare gegevens. Hij wilde immers heel graag kinderen en hij hield zielsveel van zijn vrouw. Haar lichaam werd niet gecremeerd, zoals in Rome gebruikelijk is, maar op de manier die bij buitenlandse koningen gewoonlijk wordt toegepast gebalsemd en volgestopt met reukwerken. Daarna werd het bijgezet in het mausoleum van de Juliërs. Er vond echter wel een openbare uitvaartplechtigheid plaats, en hij sprak persoonlijk de lijkrede uit, op de Rostra: hij prees haar schoonheid en maakte melding van het feit dat ze het leven had geschonken aan een kind dat onder de goden was opgenomen en van andere zaken die ze aan het toeval te danken had. Alsof dat haar persoonlijke verdiensten waren geweest.

Hier wordt dus getoond hoe Nero Poppaea zelf ombrengt, hoewel Tacitus niet gelooft dat het met opzet was. Ook wordt er beschreven hoe haar lichaam volgens buitenlandse gewoontes werd begraven.

102 Tac. *Ann.* 16.6.

Deze passage is erg bijzonder, omdat het veel zegt over de mening en de werkwijze van Tacitus. Hij laat het niet na om te vertellen hoe Nero Poppaea zelf heeft gedood, wat natuurlijk al veel zegt over de mening over Nero. Een tiran die zijn (zwangere) vrouw doodschopt komt vaker voor in de literatuur, dus dit kan aanwijzen dat Nero in deze traditie past als tiran, maar ook dat Poppaea's dood wellicht niet op deze manier is gebeurd.¹⁰³ Toch lijkt hij het wel belangrijker te vinden om de waarheid te vertellen dan om de lezer een bepaalde mening aan te praten, wat kan duiden op de wens van Tacitus om zelf als een serieuze auteur gezien te willen worden. Dit maakt hij duidelijk wanneer hij spreekt over de andere schrijvers: dat zij handelingen aan Nero toeschrijven doordat ze hem haten, meer dan dat ze echt geloven dat hij die handelingen heeft verricht, lijkt hij niet gepast te vinden. Deze passage zou dus veel kunnen zeggen over de geloofwaardigheid van Tacitus als het gaat om de gebeurtenissen die hij beschrijft: als we hem op zijn woord moeten geloven, zou hij zijn beschrijvingen niet door zijn mening laten beïnvloeden. Of we hem ook kunnen geloven is maar de vraag: op veel plaatsen laat hij, door het gebruik van bepaalde woorden of door zijn oordeel over bepaalde mensen of handelingen te geven, toch zijn mening in het werk doorschemeren, waardoor hij niet algeheel objectief kan zijn.

Verder vertelt Tacitus hoe Nero van zijn vrouw hield, zowel doordat zij hem kinderen had kunnen geven en vanwege haarzelf. Omdat hij het woord *obnoxius* gebruikt, krijgt men de interpretatie dat Nero niet zonder haar kon. Dit is natuurlijk niet erg positief van een keizer die zijn hele leven al door vrouwen is beïnvloed.

Daarnaast beschrijft Tacitus ook dat Poppaea geen traditioneel Romeinse crematie kreeg, maar op een buitenlandse manier werd opgebaard. Dit komt misschien door de liefde van Nero voor haar, zodat haar lichaam nog bewaard bleef, of omdat zij Joods was, hoewel zij hun lichamen niet per se balsemden.¹⁰⁴ Het is mogelijk dat ook deze gebeurtenis invloed heeft gehad op de publieke mening over Poppaea. Het zou namelijk kunnen dat zij zich lastig kon aansluiten bij de rest van de Romeinen, en dat de publieke mening over haar daardoor afstandelijk is. Dit zou daarbij ook kunnen betekenen dat de Romeinen haar niet als ware Romeinse keizerin beschouwden. Dit laatste wordt nog eens duidelijk in het volgende fragment in caput 7:

*Mortem Poppaea ut palam tristem, ita recordantibus laetam ob inpudicitiam eius saevitiamque...*¹⁰⁵

103 Mayer (1982), p. 249.

104 Furneaux (1968), p. 435.

105 Tac. *Ann.* 16.7.

...de dood van Poppaea — een gebeurtenis die naar buiten toe met veel vertoon van rouw gepaard ging, maar die in de ogen van hen die zich haar schaamteloosheid en haar wreedheid herinnerden, eerder een reden tot vreugde was...

Dit fragment laat uiteindelijk de ware mening van het volk zien: hoewel ze in het openbaar deden alsof ze verdriet hadden, waarschijnlijk om zich niet negatief op te stellen tegenover de keizer, was men stiekem toch blij met Poppaea's dood, omdat ze haar maar een naar persoon vonden, die zich even losbandig gedroeg als de keizer zelf, en ook nog eens hard van karakter was.

Conclusie van dit hoofdstuk

In boeken 13 en 14 laat Tacitus vooral de relatie tussen Agrippina en Nero zien, en beschrijft hij dat Agrippina in deze relatie dominant is en bepaalt wat er in het keizerrijk gebeurt. Gedurende de twee boeken begint de relatie tussen Agrippina en Nero af te nemen, net name door invloed van Poppaea, die ook zorgt dat Nero meer afstand creëert tussen zichzelf en zijn vrouw Octavia. Uiteindelijk besluit Nero om Agrippina te doden, en verbant en doodt hij Octavia zodat hij een huwelijk met Poppaea aan kan gaan.

In boeken 15 en 16 gaan de belangrijkste fragmenten over de relatie tussen Nero en Poppaea, met name over de geboorte en dood van hun dochter en de dood van Poppaea. Ook beschrijft Tacitus in boek 16 hoe Nero een officieel huwelijk heeft met een man, waarbij Nero zelf de rol van een vrouw aanneemt.

Tacitus noemt herhaaldelijk dat Nero schandelijk, wreed, en gruwelijk is, maar dat hij wel gedomineerd wordt door verschillende vrouwen. Ook is Nero een zeer wellustig karakter, en heeft hij vooral relaties met mensen die wat betreft status of karakter erg laag zijn, zoals een slavin, een vreemdganger, en een man.

Tacitus heeft een negatieve mening over Agrippina, omdat zij een onvroom karakter heeft, maar ook omdat zij een vrouw is en omdat Nero naar haar luistert. Toch keurt Tacitus de moord op Agrippina niet goed, en ziet hij de moedermoord ook als een schandelijke handeling van Nero.

Poppaea wordt door Tacitus ook niet positief neergezet: hij vindt haar hard van karakter en manipulatief, en keurt haar losbandigheid niet goed. Hij noemt haar als rivaal van Octavia en als oorzaak van haar dood, en impliceert ook dat de moord op Agrippina vanuit haar is gekomen.

Tacitus zet Octavia wel als een erg sympathiek persoon neer, en door de passages die hij beschrijft laat hij merken dat hij wil dat de lezer ook medelijden voor haar krijgt. Hij beschrijft Octavia als een slachtoffer van de situatie met Nero, die, vanaf het moment dat de keizer in beeld was, een ongelukkig leven heeft geleefd met een gruwelijk einde.

Hoewel hij zijn mening duidelijk laat zien, laat hij ook merken dat hij probeert om alleen feiten weer te geven, en niet alleen af te gaan op zijn mening over de persoon waarover hij schrijft. Toch is de mening van Tacitus, vooral over de personen of gebeurtenissen, erg duidelijk te zien in deze boeken, en wordt duidelijk welke mening hij wil dat de lezer aanneemt.

Conclusie

Suetonius en Tacitus lijken allebei een negatieve mening te tonen over Nero en zijn daden. Hoewel Suetonius een duidelijke scheiding maakt tussen Nero's goede en slechte daden, maakt Tacitus het niet op een dergelijke manier duidelijk wat hij wil dat de lezer vindt over wat hij beschrijft.

Suetonius gebruikt met name een spottende ondertoon of woorden die een negatieve mening illustreren. Tacitus gebruikt ook negatieve woorden, maar lijkt een serieuzere toon te hebben. Hij lijkt het wel belangrijk te vinden om feiten weer te geven, of in ieder geval de gebeurtenissen op te schrijven waarvan hij acht dat deze waarschijnlijk zijn, in plaats van de gebeurtenissen op zijn mening te baseren, wat Suetonius wel lijkt te doen.

Opvallend zijn de verschillen in de gebeurtenissen tussen Tacitus en Suetonius: Tacitus beschrijft bijvoorbeeld dat in de incest tussen Agrippina en Nero, als deze echt gebeurd is, Agrippina het initiatief heeft genomen omdat zij haar macht over Nero wilde behouden. Suetonius impliceert echter dat het Nero was die deze relatie verlangde, wat past in zijn beeld van Nero als een perverse tiran. Dit laat zien dat Suetonius het belangrijker lijkt te vinden om een illustratie van een persoon neer te zetten, met gebeurtenissen die bij dat karakter passen, dan dat hij echt waarde hecht aan de waarheid. Tacitus lijkt daarentegen eerder op te schrijven wat hij waarschijnlijk vindt dan wat zijn mening illustreert.

Er zijn nog andere plaatsen waar duidelijke verschillen zijn, bijvoorbeeld in de beschrijving van de mannen waarmee Nero een seksuele relatie heeft gehad. Sporus komt uitvoerig voor in het werk van Suetonius, en blijft belangrijk in het leven van Nero tot aan het moment van zijn dood. Bij Tacitus wordt Sporus helemaal niet genoemd. Ook lijkt er een verwarring te zijn tussen Doryphorus en Pythagoras, die in de werken dezelfde rol vervullen en dus dezelfde persoon lijken te zijn, maar een andere naam hebben in de twee werken.

Beide schrijvers hebben wel een nadruk op *gender* en seksualiteit wanneer ze de relaties van Nero beschrijven. Tacitus legt bijvoorbeeld herhaaldelijk de nadruk op hoe Nero wordt gedomineerd door vrouwen, waar hij geen positieve mening over lijkt te hebben. Deze vrouwen volgen niet de typische deugden die Romeinen bij een vrouw waardeerden, zoals kuisheid en bescheidenheid, maar Tacitus neemt nadrukkelijk de tijd om te bewijzen dat deze vrouwen tegengesteld waren aan deze deugden. De vrouw die Nero niet manipuleert is Octavia, die sympathiek wordt neergezet, maar tot een slecht einde komt. Suetonius legt de nadruk vooral op hoe Nero zich niet als een echte man gedraagt, bijvoorbeeld door het bedrijven van de liefde op een passieve manier, of door zich als een vrouw te laten behandelen tijdens een huwelijk met een man.

Zowel Tacitus en Suetonius zijn dus duidelijk negatief over Nero en zijn daden, en proberen deze mening ook over te brengen op de lezer. Door het lezen van deze werken kan men bijna niet anders dan Nero als een perverse tiran te zien, die zich niet eens als een echte man kan gedragen, omdat hij wordt gedomineerd door vrouwen en jongemannen van een lage stand. Kortom, Nero gedraagt zich niet zoals een echte deugdzame Romeinse man, en vooral eervolle keizer, zou moeten, en als lezer kan je niet om deze meningen heen.

Bibliografie

Primaire bronnen

- Hengst, den, D. (2018). *Suetonius: Keizers van Rome*. Athenaeum: Amsterdam.
- J. Jackson (vert.), *Tacitus. Annals: Books 13-16*; [Loeb Classical Library 322], Cambridge MA, 1937.
- J. C. Rolfe (vert.), *Suetonius. Lives of the Caesars, Volume II*; [Loeb Classical Library 38], Cambridge MA, 1914.
- Wes, M. A. (2000). *Claudius en Nero: Annalen Boek XI-XVI*. Voltaire: 's Hertogenbosch.

Secundaire literatuur

- Bradley, H. (2007). *Gender*. Polity Press: Cambridge; Malden.
- Bradley, K. R. (1978). *Suetonius' Life of Nero: An Historical Commentary*. Latomus: Bruxelles.
- Furneaux, H. (1968). *The Annals of Tacitus*. Oxford University Press.
- Hemelrijk, E. (2004). 'Masculinity and Femininity in the "Laudatio Turiae"', *The Classical Quarterly*, vol. 54, no. 1, pp. 185-197.
- Mayer, R. (1982). 'What caused Poppaea's death?', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, vol. 31, no. 2, pp. 248-249.
- McDonnell, M. (2006). *Roman manliness: virtus and the Roman Republic*. Cambridge University Press.
- Murgatroyd, P. (2008). 'Tacitus on the Death of Octavia', *Greece & Rome*, vol. 55, no. 2, pp. 263-273.
- Pagán, V. (2017). *Tacitus*. I.B. Tauris & Co. Ltd: London; New York.
- Schulz, V. (2019). *Deconstructing Imperial Representation: Tacitus, Cassius Dio, and Suetonius on Nero and Domitian*. Brill: Leiden.
- Treggiari, S. (1991). *Roman Marriage: iusti coniuges from the time of Cicero to Ulpian*. Oxford University Press.
- Vout, C. (2007). *Power and Eroticism in Imperial Rome*. Cambridge University Press.